

ugyancsak bujdosásban keletkezett és ugyan-csak *Atok* címet viselő 36 soros költeménye) bizonyítja. És méltán hívja fel a figyelmet a világo si fegyverletét előtti utolsó napokat felidézõ naplóversekre, amelyek e tragikus idõszak atmoszféráját a közvetlen átélés hitelességével érzékeltetik.

Tamá s Anna

L. Kiss Ibolya: Az asszony tragédiája.

Bratislava, 1966. Tatran. 101 l.

Madách Imre feleségének, Fráter Erzsébetnek irodalomtörténeti jelentõségét, *Az ember tragédiája* keletkezésében betöltött szerepét számos Madách-tanulmány kutatta, többnyire oly mértékben, ahogyan ezt a Tragédia magyarázata megkívánta. Magának Fráter Erzsébetnek azonban minden Madách-ról szóló elemzésben másodrendû szerepet juttatott. Öszinte szó és bátor állásfoglalás az asszony alakjával kapcsolatosan kevés hangzott el. Talán azért, mert egyéniségének hatása bármily erős volt is, szerepe mégis eltörpült a Tragédia alkotójának életsorsa mellett.

Mivel Fráter Erzsébet alakját egyszerűbb volt szimplifikálni, mintsem reális megvilágításba állítani, a Madách-kutatók zõme — minél közelebb volt idõben témájához, annál inkább — elfogadta a Madách-család közlései nyomán azt az állítást, mely szerint Fráter Erzsébet méltatlan volt férjéhez s már együttélésük idején is többször megcsalta. Legerõtjeljesebben a költõ anyja (Majthényi Anna) és fia (Madách Aladár) hangoztatta ebbeli véleményét.

Annál figyelemre méltóbb L. Kiss Ibolya kötete, amely — talán éppen mert asszonyi szemmel nézi a kérdést —, több mint száz év megmerevedett irodalomtörténeti köz-felfogásával szembeállva, új szempontok szerint törekszik igazságot szolgáltatni e korántsem másodrendû problémában. Célja nem Fráter Erzsébet rosszul értelmezett „igazolása”, vagy pusztá szenzációhajszolás, hanem kései, de hiteles tanúk megszólaltatása annak érdekében, hogy a lehetőségig tisztázza irodalmunk egyik nagy hatású mûsájának élettragédiáját. Felkereste a még élõ rokonokat, leszármazottakat, köztük olyanokat is, akik gyermekkorukban látták Fráter Erzsébetet. Az utolsó dokumentum 1955-ben keltezõdött.

A visszaemlékezések és féltve õrzött levelek nyomán L. Kiss Ibolya meggyõzõ eredményre jut: Fráter Erzsébet fokozatosan támadó, alattomosan elhatalmasodó elmebaj áldozata lett. Elfogadhatóan bizonyítja, hogy Madách raboskodásának végzetes hónapjai (amelyekben Erzsébet harmadik gyer-

me két várva, teljesen magárahagyatottan, súlyos anyagi gondok közt, kiskorú gyermekeivel együtt nyomorgott és betegeskedett a gazdag anyós szomszédságában), egy életre kihatóan megviselték idegrendszerét. Az irodalomtörténészek által különféleképp megítélt levelein keresztül tulajdonképpen a mániás-depressziós elmezavar jelentkezett nála.

Igen erős bizonyíték a szerzõ érvelése mellett az a tény, hogy bizonyos mérvû terheltég már az elsõ két Madách-gyermekben is volt, a harmadik pedig hosszú évtizedekig élt a lipótmezei elmeógyógyintézetben s ott is halt meg. (Vö. Zsakó István: *Magyar kiválóságok és családtagjaik elmebajainak története*. CommBMMH 1965. 38—39. sz. 43—67.) A Madách-kutatók közül Balogh Károly állította elsõször minden orvosi székvélemény közlése nélkül, hogy Fráter Erzsébet örült volt. Véleményünk szerint helyesen hangsúlyozza L. Kiss Ibolya, hogy a különbözõ írói és szakorvosi vélemények nem azért tanúskodnak Erzsébet örültsége mellett, mert groteszk magatartására ezt érezték találó kifejezésnek, hanem mert ez az igazság.

Bár a kötet nem irodalomtörténeti szakkönyv, legkevésbé sikerült részének mégis azt a szakszerítlen egybevetést érezzük, ahol a szerzõ Fráter Erzsébet mentalitásának kóros szimptomáit veti egybe különféle orvosi szakmunkákból vett idézetekkel. Összegezésül elmondhatjuk, hogy L. Kiss Ibolya könyvét, — ha nem is fogadják el teljesen —, de nem is mellõzhetik majd a Madách-kutatók a jövõben.

Schéda Mária

Bányai Kornél: Vasénekü testvéreim. Válogatott versek. 1916—1934. Bevezette és válogatta: Mátyás Ferenc. Bp. 1967. Magvetõ K. 285 l.

Korunk egyik feladata a jogtalanul és értelmetlenül elfelejtett arcok felidézése; eltemetett költõk, írók ébresztése, hiszen a magyar irodalomnak is megvoltak a maga mostoha gyermekei és áldozatai. Biztos kézzel kell kiemelni az értéket a sok irodalmi lím-lom közül; olyan értékeket, amiknek fénye a vastag porrétegen is átsüt. Ilyen megkésétt ébresztés a 33 éve halott Bányai Kornél is. Megkésétt különösen azért, mert forradalmi hagyományaink sorait gazdagítja feledésbõl kiemelt életmûve. Mátyás Ferenc, aki a kötetet sajtó alá válogatta, nem könnyû feladatot vállalt. Olyan életmûvet kellett áttekintenie, amely nehezen hozzáférhetõ kötetekben maradt meg. Az a kevés verskötet, amely Bányai Kornél mûveibõl napvilágot látott (*Búzák születése és halála*,